

*Хуртенко О., кандидат психологічних наук, доцент
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця)*

СОЦІАЛЬНО – ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ СПОРТИВНОГО ПСИХОЛОГА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У роботі наведено результати дослідження прояву психологічних особливостей готовності студентів-психологів до практичної діяльності. Проведено порівняння деяких компонентів структури психологічної готовності до професійної діяльності студентів інститутів психології та фізичного виховання і спорту.

Ключові слова: психологічна готовність, професійна діяльність, психологічна допомога.

В работе представлены результаты исследования проявления психологических особенностей готовности студентов-психологов к практической деятельности. Проведено сравнение некоторых компонентов структуры психологической готовности студентов институтов психологии и физического воспитания и спорта к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: психологическая готовность, профессиональная деятельность, психологическая помощь.

Актуальність. Особливий інтерес до професійного становлення майбутніх психологів зумовлюється високою соціальною значущістю цієї професії, стрімким зростанням її популярності та розширенням сфер застосування [5].

Професія психолога сьогодні стійко посідає високе місце в рейтингу популярних професій та протягом майже десятиліття входить до трійки найбільш популярних спеціальностей поруч із економічними та юридичними [5].

Багатьма ученими (Г.О. Балл, О.Ф. Бондаренко, С.Д. Максименко, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, Н.В. Пророк, В.А. Семіченко, Н.В. Чепелева та інші) досліджується проблема професійної підготовки майбутніх психологів.

Зміст професійної підготовки психологів в умовах вищих навчальних закладів та роль різних форм та методів навчання, комплексу професійно важливих якостей особистості психологів та умов їх формування досліджено в роботах Т.А. Вілюжаніна, Е.Л. Носенко, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, Н.В. Пророк, О.П. Саннікова, та інших.

У працях ряду авторів О.Г. Асмолов, Г.О. Балл, М.І. Д'яченко, Л.А. Кандибович, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, Л.Е. Орбан-Лембрик, К.К. Платонов, Д.М. Узнадзе, Е.А. Фарапонова розглянуті теоретико-методологічні аспекти психологічної готовності до професійної діяльності.

Щодо сутності професійної діяльності спортивного психолога, необхідно відзначити дослідження наступних авторів:

Г.Д.Горбунов [3], М.П.Гуменюк [4], Г.В.Ложкін [6], А.П.Рудик та П.А.Рудик [7], А.Т.Філатов [8], В.Й.Бочелюк [1].

У той же час, як зазначає В.Й.Бочелюк (2007), феномен психологічної готовності до професійної діяльності психолога у спорті є одним з найменш досліджуваних психологічних феноменів в сучасній психологічній науці.

Ми дотримуємось думки ряду авторів (Зокрема Г.Д.Горбунов, 1995; В.Й.Бочелюк, 2007), які вказують, що залишається недослідженим питання визначення критеріїв ефективності професійної діяльності спортивного психолога.

Автори вважають, що необхідність дослідження питання ефективності професійної діяльності психолога у спорті пов'язана з тим, що робота практичного психолога у цій галузі специфічна за своїм предметом. Специфічність проявляється у тому, що сам психолог теж виступає як індивідуальність, як особистість.

У цьому контексті виникає багато проблем, пов'язаних із соціальним статусом, особливостями професії, рівнем кваліфікації спортивного психолога, у кінцевому рахунку, проблеми психологічної готовності психологів для роботи у спорті [1].

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей становлення та цілеспрямованого розвитку професійної сфери майбутніх психологів як компоненту їхньої психологічної готовності до професійної діяльності. Для досягнення зазначеної мети дослідження вирішувались

Питання психології

наступні **завдання**: 1. Здійснити теоретичний аналіз наукових уявлень стосовно професійної готовності студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності у спорті; 2. Визначити ступінь психологічної готовності студентів-психологів до професійної діяльності у спорті.

Методи та організація досліджень. Для розв'язання поставлених завдань був застосований комплекс методів, вибір і поєднання яких зумовлено предметом і метою дослідження. До комплексу ввійшли теоретичні методи: аналіз, систематизація та узагальнення психологічних даних стосовно сутності, компонентів професійної готовності майбутніх спортивних психологів до професійної діяльності; методи збору емпіричних даних, а саме: спостереження, самоспостереження, бесіди, опитування, анкетування, тестування (вивчення показників психологічної готовності студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності); методи математично-статистичної обробки даних (описові статистики, t- критерій Стьюдента).

Для збору емпіричних даних були використані такі методики: методика вивчення емоційного інтелекту Н. Холла; шкала самооцінки особистісної та ситуативної тривожності Ч.Д. Спілбергера-Ю.Л. Ханіна; тест «Самооцінка психічних станів» (за Г. Айзенком); методика дослідження нервово-психічної стійкості особистості «Прогноз» (за В.О. Бодровим); методика вивчення стилів пояснення успіхів та невдач «СТОУН-В» (за Т.О. Гордєєвою); методика вивчення мотивів навчальної діяльності студентів А.О. Реана та В.О. Якуніна.

Надійність та достовірність отриманих результатів забезпечується відповідністю використаних методів і методик предмету, меті та завданням дослідження, а також критеріям надійності та валідності; ідентичністю процедури дослідження для всіх респондентів; сполученням методів

кількісного та якісного аналізу; використанням методів математичної статистики для обробки емпіричних даних.

Дослідження проведені на базі інститутів психології та фізичного виховання і спорту Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. У дослідженнях прийняли участь студенти 3-го та 4-го років навчання у кількості 105 осіб.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз проблеми професійної діяльності спортивного психолога з точки зору сучасних зарубіжних і вітчизняних підходів дозволяє обґрунтувати основні напрямки при дослідженні психологічних особливостей професійної діяльності психолога у галузі спорту; зробити системний аналіз змісту, структури та психологічних особливостей професійної діяльності психолога у галузі спорту; визначити зміст і структуру психологічної готовності психолога до професійної діяльності у спорті.

Так, в ряді робіт психологічна готовність до професійної діяльності розглядається як комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених психологічних якостей, наявність яких у майбутнього психолога має сприяти успішній професійній діяльності у галузі психології та взаємодії всіх її суб'єктів. У роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників розроблено численні підходи до вивчення психологічної готовності суб'єкта до професійної діяльності, серед яких найбільш широко представлені особистісний, особистісно-діяльнісний та функціональний підходи.

Узагальнення уявлень представників різних підходів щодо структури психологічної готовності до професійної діяльності дозволило визначити такі її компоненти як: особистісний, інтелектуальний (когнітивний), операційний (інструментальний), емоційно-вольовий (табл.1).

Таблиця 1.

Співвідношення компонентів психологічної готовності до професійної діяльності досліджуваних студентів-психологів

Досліджувані компоненти	Студенти інституту психології	Студенти інституту фізичного виховання і спорту
Особистісний	89,4%	91,2%
Інтелектуальний	87,3%	85,5%
Операційний	75,8%	74,2%
Емоційно-вольовий	80,3%	87,9%

Питання психології

У той же час [5] вказує, що важливу роль відіграє емоційна готовність майбутніх психологів до професійної діяльності.

Так, дане стійке системне психологічне утворення в структурі емоційної сфери особистості майбутнього фахівця, яке виражає певний рівень емоційної зрілості особистості, базується на розвиненій емоційній компетентності, є показником психологічного здоров'я людини та забезпечує ефективну міжособистісну взаємодію [5].

Як зазначено в роботі вищезгаданого автора [5], більшість науковців погоджуються з тим, що особливого значення в успішності формування емоційної готовності до майбутньої професійної діяльності в період професійного навчання у вищому навчальному закладі набуває наявність у студентів-психологів професійно важливих якостей особистості, що відповідають вимогам професії.

Необхідно відзначити, що у студентів обох досліджуваних нами інститутів, структурні компоненти емоційної готовності до майбутньої професійної діяльності протягом дослідження проявлялись на достатньо високому рівні. Так, майбутні спортивні психологи усвідомлюють власні емоції та можуть ними керувати, майже несхильні до афектів і швидкої немотивованої зміни настрою тощо.

Аналізуючи дослідження Г.Д.Горбунова (1995) [3], а саме стосовно складових, які визначають ефективність професійної діяльності спортивного психолога, вважаємо за необхідне відмітити наступні: психолог погоджує свої дії з тренером, психолог веде політику неприєднання у конфліктних ситуаціях у тренерському середовищі, психолог є так званим буфером у

напружених ситуаціях між тренером і спортсменом, психолог демонструє коректність, надаючи тренеру психологічну інформацію про спортсмена, висловлюючи свою думку, психолог не повинен на ній наполягати та заключне рішення про можливість спортсмена узгоджувати з тренером, психолог не повинен навчати досвідчених тренерів, а ненав'язливо інформувати їх щодо актуальних проблем психології спорту.

Аналізуючи вище представлені складові ефективності професійної діяльності психолога у спорті за Г.Д.Горбуновим, зазначимо, що студентам-психологам інституту психології, на відміну від студентів-психологів інституту фізичного виховання і спорту, з даними тезами погодитись «важче». Так само «важче» вони ідуть на поступки «тренеру» під час проведення рольових ігор на практичних заняттях та погоджують свої дії з «тренером».

Сучасна спортивна діяльність вимагає участі професійних психологів у вирішенні багатьох проблем. До спортивного психолога пред'являються високі професійні вимоги в галузі практичної психології.

Нами була оцінена діяльність студентів інститутів психології (3-го року навчання) та фізичного виховання і спорту (4-го року навчання), як практичних психологів, після проходження курсу з дисциплін «Психологія спорту» та «Психологія спортивного колективу»

Зазначимо, що практична діяльність спортивного психолога, як було вже визначено, полягає в психологічному супроводі підготовки спортсмена та спортивної діяльності та психологічній допомозі (табл.2).

Таблиця 2.

Володіння компонентами професійних навичок студентів-психологів

Застосовані методики	Студенти інституту психології	Студенти інституту фізичного виховання і спорту
Психодіагностика	70,2%	65,3%
Психолого-педагогічні та психогігієнічні рекомендації	55,1%	52,4%
Психологічна підготовка	78,3%	75,4%
Ситуативна управління станом і поведінкою спортсмена	72%	89,4%

Психодіагностика в спорті - це використання методів психології для оцінки тих психічних процесів, станів і якостей спортсменів, від яких залежить успіх діяльності. Тут необхідно відмітити, що

психодіагностика здійснюється з метою спортивного відбору, в тренувальному процесі та під час змагань. Проводиться вона для того, щоб у подальшому сформулювати психолого-педагогічні та психогігієнічні

рекомендації, спланувати і більш ефективно здійснити систему впливу на спортсмена та допомоги йому. Як бачимо з таблиці студенти обох досліджуваних інститутів володіють даними методами. У той же час уміння ситуативного управління станом і поведінкою спортсмена студентам інституту фізичного виховання і спорту вдається «краще» на 17,4%. Ми пояснюємо це наявною спортивною спеціалізацією кожного студента інституту фізичного виховання і спорту, переживанням «на собі» під час змагань та тренувань усіх досліджуваних станів.

Висновки. В роботі визначено, що студенти досліджуваних інститутів не мають достовірних відмінностей у досліджуваних показниках психологічної готовності до професійної діяльності; структурні компоненти емоційної готовності до майбутньої професійної діяльності протягом дослідження проявлялись на достатньо високому рівні в обох досліджуваних групах; оцінка практичної діяльності спортивного психолога показала, що студенти інституту фізичного виховання і спорту краще володіють ситуативним управлінням стану і поведінки спортсмена.

Література

1. Бочелюк, В. Й. Психологія спорту : навчальний посібник для вузів / Віталій Йосипович Бочелюк, Ольга Анатоліївна Черепехіна, Гуманітарний університет "Запорізький інститут державного та муніципального управління". – Київ : ЦУЛ, 2007. – 222 с.
2. Вяткин Б.А. Управление психологическим стрессом в спортивных соревнованиях / Б.А. Вяткин— М.: Физкультура и спорт, 1991. — 112 с.
3. Горбунов Г.Д. Практический психолог в спорте / Г.Д. Горбунов— Спб.: Изд. ГАФК, 1995. — 394 с.
4. Гуменюк Н.П. Психогигиена спортивной деятельности/ Н.П.Гуменюк, В.М.Шерцис— К.: Вища школа, 1988. — 69 с.
5. Жвания Т. В. Емоційна готовність майбутніх психологів до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. психологічних наук : [19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Т. В. Жвания; Жвания Тарас Валеріанович ; Харківський нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди . - Харків, 2012. - 19 с.
6. Ложкин Г.В. Психолог спорта в измерении профессиональной подготовки / Г.В. Ложкин// Практична психологія та соціальна робота. — 2003. — № 5. — С. 1—3.
7. Рудик П.А. Понятие, содержание и задачи психологической подготовки спортсменов / П.А. Рудик— М.: Физкультура и спорт, 1985. — 294с.
8. Филатов А.Т. Эмоционально-волевая подготовка велосипедистов. / А.Т.Филатов. — К.: Здоров'я, 1985. — 88 с.

Khurtenko O., candidat of psychological sciences associate professor

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF READINESS OF SPORT PSYCHOLOGIST FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

The paper presents the results of research manifestations of psychological features preparedness of psychology students to practice. Were compared some components of the structure of psychological readiness of students of psychology institutions and physical education and sport to professional work. Students of both institutions we have investigated have the structural components of emotional readiness for future professional activities during the study manifested at high level. A practical activity of a sports psychologist is accompanied by psychological training athlete and sports activities and psychological care. Students who were investigating by institutions do not have significant differences in the studied indicators of psychological readiness for professional activity. However, students of the Institute of Physical Education and Sport are more proficient in situational control of the state and behavior of the athlete.

Keywords: psychological readiness, professional activity, psychological assistance.